



## HABİB EN-NECCÂR'IN ANTAKYA HALKINA TAVSİYE ETTİĞİ PSİKOSOSYAL HİKMETLER

*THE PSYCHO SOCIAL WISDOM RECOMMENDED TO THE ANTAKYA PEOPLE OF HABIB AN-NAJJAR*

Osman ORAL<sup>1</sup>

1. Dr., Yozgat Bozok Üniversitesi,  
osman-oral@hotmail.com  
<https://orcid.org/0000-0002-6403-5144>

### Öz

Habib en-Neccâr, Hz. İsa'nın peygamberliği döneminde Antakya'da yaşadığı tahmin edilen biridir. O dönemde bir şehir halkına tevhid dinini tebliğ etmeleri için Allah (veya Hz. İsa) elçilerini gönderir. Şehir halkı "Siz Allah'ın elçisi değil sadece bizim gibi birer insansınız. Rahman Allah size hiçbir şey indirmemiştir. Sizin söyledikleriniz yalandan ibarettir" ve "Bize uğursuzluk getirdiniz" gibi gerekçeler öne sürerek elçileri yalanlarlar. Onları taşıyarak öldürmeye karar verirler. Bu zulme engel olmak için şehrin uzak ucundan biri koşarak gelir, "Sizden hiçbir ücret istemeyen hidayet yolunda olan bu elçilere uyun!" demektir. O kişi kavmine; Peygamberlerin(kesme işareti gelmeli) Allah tarafından gönderildiğine inanmalarını, -akıl yeterli, peygamber'e ve vahiy bilgisine gerek yok diyen deizm türü görüşlerin aksine-onların vahiyyle öğrettiği hüküm ve ilkeleri içselleştirmelerini istemektedir. Hikmet ve hakikatleri söyleyen elçileri öldürmemeleri konusunda halkına bazı nasihatlerde bulunur. Halkın zulüm ve haksızlıklarına engel olmaya çalışırken onun öldürüldüğü rivayet edilir. Son nefesinde "Keşke kavmim, Rabbimin beni bağışladığını ve beni ikrâm edilenlerden kıldığımı bilseydi" diyerek halkının hikmet ve hakikatleri bilmelerini arzulamaktadır. Bu durum Kur'an'ın kalbi olarak nitelendirilen Yâsîn Sûresi'nin 13-29. âyetlerinde geniş bir şekilde anlatılır. Bu kişinin kavmine yaptığı psiko-sosyal içerikli tavsiyeleri insanlığa sunulur. Müfessirler ve tarihçilere göre bu şehir; 'Antakya', anlatılan prototip şahsiyet de 'Habib en-Neccâr'dır. O'nun halkına tavsiye ettiği psiko-sosyal hikmetlerin yaşamsal ilkelerden olduğu söylenebilir.

**Anahtar Kelimeler:** Hikmet, Tevhid, Yâsîn Sûresi, Antakya, Habib en-Neccâr

### Abstract

Habib an-Najjar is one who is presumed to have lived in Antakya during the time of the prophethood of Jesus. At that time Allah's (or the prophet Jesus) sends his messengers to the people of a city to preach the religion tawhid/monotheism. The people of the city deny the messengers, saying, "You are only men like ourselves; and (Allah) Most Gracious sends no sort of revelation. You do nothing but lie" and "for us, we augur an evil omen from you". They decide to stone them to death. One of them will come running from the far end of the city to prevent wrongdoing, and he will say, "Obey those who ask no reward of you (for themselves), and who are themselves guided" he says. He wants his people to believe that the prophets were sent by Allah, and to internalize the principles and principles he taught by revelation -contrary to deism type views that say reason is sufficient and knowledge of the prophet and revelation is not necessary-. To prevent this persecution, someone comes running across the city. "Obey those who ask no reward of you (for themselves), and who are themselves guided", It is rumored that he was killed while trying to prevent the oppression and injustice of the people. In his last breath, he says, "Ah me! Would that my People knew (what I know)! For that my Lord has granted me forgiveness and has enrolled me among those held in honor!" and desires that their people should know the wisdom and the truth. This situation is described as the heart of the Qur'an from 13-29 of Surah al-Yaseen in his verses he is told extensively. This person's psycho-social advice to his people is presented to humanity. According to the commentators and historians, this city is 'Antakya' and the prototypical figure described is 'Habib an-Najjar'. It can be said that the psycho-social wisdom he recommends to his people is one of the vital principles.

**Keywords:** Wisdom, Tawhid, Surah al-Yaseen, Antakya, Habib an-Najjar

**Makale Türü**  
Derleme

**Article Type**  
Review Article

**Başvuru Tarihi/Application Date**  
18.12.2018

**Yayına Kabul Tarihi/Acceptance Date**  
10.03.2020

**DOI**  
10.20875/makusobed.499075

## EXTENDED SUMMARY

### Research Problem

The subject and purpose of this study; It is the examination of the psycho-social wise advices that Habib an-Najjar, who is said to have lived in Antakya (Antioch), recommended to his people. It can be thought that the wisdom and truths he tells people are vital principles in the life of individuals and society.

### Research Questions

Who is Habib an-Najjar? Why does he advise his people? He comes running from a remote part of the city. Why does he give important psycho social warnings to his people, even at the risk of death? Some people who have lived in history have important events taking place in sacred texts. There are lessons for future people from historical personalities and events that have happened to people. What are the psycho-social wisdom that Habib an-Najjar preached to his people and what principles can be deduced?

### Literature Review

After a brief introduction, brief information is given about the life of Habib an-Najjar and the city Antakya, she lived in. Some academic studies have been used on the subject. Due to her historical and prototype personality, some works are applied. Yakut al-Hamevi's "Al-Mu'jem al-Buldan", Ibn Hisham's (d.218/833) "as-Sirah an-Nabawiyyah", Ibn Sa'd's (d.230/845) "at-Tabakat al-Kübra", Taberi's (d.310/923) "Tarih al-Umam al-Muluk", Ibn al-Asir's (d.630/1233) "Al-Kamil fi at-Tarih" etc. The wisdom of Habib an-Najjar is recounted in verses 13-29 of Surah al-Yaseen, which is described as the heart of the Qur'an. Qur'anic exegesis is also applied. For example al-Maturidi's (d.333/944) "Ta'wilat al-Qur'an", az-Zamahsheri's (d.538/1144) "Al-Kashshaf" and al-Razi's (d.606/1210) "Mafatih al-Gayb" are referenced.

### Methodology

First, the history of Antakya and the life of Habib an-Najjar are examined briefly. The psycho-social wisdom described by Habib an-Najjar is evaluated with the following titles. "Obeying the messengers, that is, the prophets, who explain the wisdom and the provisions with the knowledge of revelation"; "Explaining wisdom and truths to human communities without expecting worldly response"; "Worshipping on the basis of tawheed and piety"; "Intercession and assistance of deities other than Allah"; "other selflessness, tolerance and forgiveness, and valuing assets". With these titles, the psycho-social wisdom that Habib an-Najjar recommended to his people is examined and evaluated in deskriptive style.

### Results and Conclusions

Habib an-Najjar is one who is presumed to have lived in Antakya during the time of the prophethood of Jesus. At that time Allah's (or the prophet Jesus) sends his messengers to the people of a city to preach the religion tawhid/monotheism. The people of the city deny the messengers, saying, "You are only men like ourselves; and (Allah) Most Gracious sends no sort of revelation. You do nothing but lie" and "for us, we augur an evil omen from you". They decide to stone them to death. One of them will come running from the far end of the city to prevent wrongdoing, and he will say, "Obey those who ask no reward of you (for themselves), and who are themselves guided" he says. He wants his people to believe that the prophets were sent by Allah, and to internalize the principles and principles he taught by revelation -contrary to deism type views that say reason is sufficient and knowledge of the prophet and revelation is not necessary-. To prevent this persecution, someone comes running across the city. "Obey those who ask no reward of you (for themselves), and who are themselves guided", It is rumored that he was killed while trying to prevent the oppression and injustice of the people. In his last breath, he says, "Ah me! Would that my People knew (what I know)! For that my Lord has granted me forgiveness and has enrolled me among those held in honor!" and desires that their people should know the wisdom and the truth. This situation is described as the heart of the Qur'an from 13-29 of Surah al-Yaseen in his verses he is told extensively. This person's psycho-social advice to his people is presented to humanity. According to the commentators and historians, this city is 'Antakya' and the prototypical figure described is 'Habib an-Najjar'. It can be said that the psycho-social wisdom he recommends to his people is one of the vital principles. Habib an-Najjar has shown that the social being who believes in One Allah cannot be too big for the cruelty and injustice he hears, knows and sees, and that the believer is not one who deceives and betrays the servants of Allah. It can also be said that there is a psycho-social vital principle that must be assimilated in the solution of the problems that prevent individuals and societies from living happily and peacefully.

## 1. GİRİŞ

Kur'ân'ın kalbi diye nitelendirilen Yâsîn Sûresi'nde "Onlara şu şehir halkının, hani kendilerine elçiler gelen malum şehir halkının durumunu ibret verici bir misâl olarak anlat!...Şehrin öteki ucundan bir adam koşarak geldi ve şöyle dedi: Ey kavmim! Gelin, bu elçilere uyun. Evet, sizden hiçbir ücret istemeyen, hiçbir menfaat beklemeyen bu insanlara uyun!" (Yâsîn, 36/13-20) ifadelerindeki şehrin 'Antakya', meçhul kişinin 'Habîb en-Neccâr' olabileceği dile getirilir. Halkın elçileri ve vahyi reddetmeleri, psikolojileri ve eylemleri ibret, meçhul kişinin şahsiyet ve karakteri ile halkına anlattığı hikmetler insanlığa örnek olarak sunulur. Bu şehir "Karye/yerleşim yeri" ve "Medine/şehir merkezi" adıyla Kur'ân'da bazı olaylar sebebiyle geçtiği dile getirilir (Kehf, 77, 82; Yâsîn, 36/13, 20). Yine Ress şehrinin (Furkan, 25/38; Kaf, 50/12) Antakya olabileceği yorumları da yapılır (Mâtürîdî, 2005b: XII/170; Zemahşerî, 1998: V/169; Râzî, 1981, XXI/157, XXIV/82).

Kur'ân'da tarihsel olayların zikredilmesinin hikmeti iyi veya kötü prototipleri ortaya konularak insanları iyi davranışlara, erdemlere ve ahlâkî olgunluğa teşvik ile zulüm ve kötülüklerden sakındırma olduğu söylenir (Güneş, 2005: 18; Çalışkan, 2015: 112). Tarihin derinliklerinde kaybolmuş, bazıları kutsal metinlerde geçen, insanların başlarından geçen olayların insanlık için ders, ibret olmak üzere canlandırılmış gibi anlatımı, nebi veya salih kişilerin manevî faziletlerinden, üstün şahsiyet ve özelliklerini haber verilmesi insanları manevî olgunluğa teşvik eder. Allah'ın râzı olmadığı işlerin akıbetinden kaçınmaya, iyi örnekliği alıp taklide en azından onlara benzer güzel ve erdemli işler yapmaya teşvik de olabilir (Mâtürîdî, 2005b: VI/27; Râzî, 1981: XVIII/232 vd). Yâsîn Sûresinde geçen meçhul şahıs -Habîb en-Neccâr- olgusu kişilik, karakter, tavır, söz ve hitap tarzından dolayı birçok çalışmaya konu olmuştur (Sıcak, 2017: 445 vd). Onun tavsiye ettiği psiko-sosyal ilkelerin fert ve toplum hayatında yokluğu çeşitli problemlerin kaynağı kabul edilebilir (Bigiyeve, 2001: 73-4).

Bu çalışmanın konusu ve amacı; Antakya'da yaşadığı söylenen, halkına akıllarını kullanmalarını ve düşünmelerini öğütlediği rivâyet edilen hoşgörü prototipi, çeşitli din ve mezhepler tarafından da benimsenen ve saygı duyulan tarihî şahsiyet Habîb en-Neccâr'ın açıkladığı psiko-sosyal hikmetlerin deskriptif tarzda incelenip değerlendirilmesidir. Onun kavmine açıkladığı bu tür hikmet ve hakikatlerin fert ve toplum hayatında yaşamsal ilkelerden olduğu düşünülebilir. Onun hikmetli öğüt ve uyarılara geçmeden önce Antakya tarihi ve Habîb en-Neccâr'ın hayatına kısaca değinmenin yararlı olabileceği kanaatindeyiz.

## 2. ANTAKYA'NIN TARİHİ

Hatay ilinin merkezi olan Antakya, Âsi nehri kıyısında, denizden 440 m. yüksekliğindeki Habîb-i Neccâr dağı'nın eteklerinde yer alır. İlkçağlarda ve özellikle Roma-Bizans imparatorlukları döneminde en büyük şehirlerinden biri, olimpiyat oyunlarının düzenlendiği, kalabalık nüfuslu, 12 km uzunluğunda büyük surları bulunan önemli sanayi ve ticaret merkezidir (Sahillioğlu, 1991: III/228 vd). Şehir, M.S. 64 yılında Roma İmparatorluğu'na geçtikten sonra yarım milyondan fazla nüfusu ve şehir yaşam alanları ve sistemiyle şanslı insanların güzel hayatlar sürdüğü bir şehir olarak tarif edilir (Kasaba, 2006: 199). M.Ö. 4. yüzyılda Makedonya Kralı Büyük İskender'in komutanlarından I. Selevkos M.Ö. 22 Mayıs 300 tarihinde törenle yeni bir kentin temelini atar ve babasının adına izafeten kente "Antiokheia" yani Antakya adını verir. Burasını da Selevkos Devleti'nin merkezi yapar. Bir rivâyete göre Antakya'yı Antihos isminde bir kral kurmuştur (Taberî, 1991: III/843-4). Serbest bir idare olan şehirde belediye adına bronz, hükümdar adına gümüş para basıldığı rivâyet edilir. Roma İmparatorluğu'nun meşhur komutanlarından Pompei, M.Ö. 64'de Selevkos kralı XIII. Antiochus'u yener. Selevkos Krallığı yıkıldıktan sonra Antakya'da Roma devri başlar (Hamevî, 1990: I/316).

Antakya, Roma İmparatorluğu'nun Suriye eyaletinin merkez şehri olarak özerk yönetim yapısıyla Roma'dan atananlar tarafından yönetilirken Julius Sezar'ın imparator olmasına kadar geçen dönemde şehri valiler yönetmiştir. Bu dönemde Antakya, Grek-Roma medeniyetinin kaynaştığı bir medeniyet merkezi konumundadır. Roma İmparatoru Octavian (M.Ö. 27- M.S.14) döneminde Antakya, önemli bir askerî, ticarî ve Roma'dan sonra olimpiyat oyunlarının yapıldığı önemli bir merkez şehriydi. Roma İmparatoru

Octavian'dan sonra 23 yıl boyunca Tiberius, sonrası ise imparator Gaius'un (Caligula) (M.S. 37-41) kısa imparatorluk dönemi olmuştur (Taberî, 1991: III/843-4). Habîb en-Neccâr'ın yaşadığı dönem muhtemelen bu tarihlere tekâbül etmektedir. Bundan sonra Antakya halkı tevhid dinine girer, dört İncil'den birinin yazarı olan Matta'nın İncil'i Antakya'da yazdığı da söylenir (Downey, 1961: 190-3).

M.Ö. 1800'lü yıllardan itibaren Antakya sırasıyla; Akadlılar, Hititler, Huri-Mitanni, Hititliler, Asurlular, Sami-Aramiler, Urartular, Oğuzlar, Persler, Makedonlar, Fenikeliler, Ermeniler, Romalılar, Arap Müslümanlar, Alevî Hamdaniler, Bizanslılar, Fatimîler, Selçuklu Türkleri, Haçlı orduları, Memlükler, Osmanlılar, Fransızlar, Hatay Cumhuriyeti ve Türkiye Cumhuriyeti gibi uygarlık ve devletler tarafından el değiştirmiştir (Bakır, 2010: 5-8; Türk, 2016: 181 vd). Hz. Ömer döneminde Ebû Ubeyde b. Cerrâh (ö. 18/639) komutasındaki ordu tarafından 638 yılında fethedilen Antakya, Yavuz Sultan Selim'in 1516 yılı Mısır Seferi sırasında Osmanlı hâkimiyetine geçti (İbnü'l-Esîr, 1987: I/325, 331-2, 367). 29 Mayıs 1937'da Hatay Cumhuriyeti kuruldu. Habîb en-Neccâr'ın yaşadığı şehir Antakya, Hatay Cumhuriyeti Millet Meclisi'nin aldığı karar ile 23 Haziran 1939'da Türkiye'ye katıldı (Armaoğlu, 1990: I/348-9; Sökmen, 1992: 95).

### 3. HABÎB EL-NECCÂR'IN HAYATI

Habîb en-Neccâr'ın asıl adı; Habîb b. Mûsâ, Habîb b. İsrâil veya Habîb b. Mer'î'dir. O'nun, Hz. İsa'nın peygamberliği döneminde (M.S. 20-41) Antakya'da marangozluk mesleğiyle geçimini sağlayan bir kişi olduğu belirtilir. O'nun ipekçi, neccâr (dülger), kassâr (bez ağartan) veya ayakkabıcı olduğu yönünde çeşitli rivâyetlerin yanında günlük kazancının yarısını ailesine ayırıp diğer yarısını fakir ve kimsesizlere ayırdığı hayırsever bir kişiliği olduğu da söylenir (Ateş, 1981: 373-4; Çalışkan, 2015: 16). Habîb en-Neccâr'ın imânını gizleyen tevhid dininde mü'min biri olduğu veya şehre gelen elçilerle tanıştığı, tevhid dinini onlardan dinlediği, elçilerin dediklerinin doğruluğunu kanıtlamak için onlardan hasta olan oğlunu iyileştirmelerini istediği, onların "Biz Allah'a dua ederiz, gerçek şifayı verecek olan O'dur" dediklerini ve hasta oğlu için yaptıkları dua sonunda çocuğun sağlığına kavuştuğu belirtilir. Şehre gelen elçilerin Hz. İsa'nın körleri ve alaca hastalığını iyileştirme, ölüleri diriltme gibi mucizeleri olduğundan (Mâide, 5/110) elçilerin de buna benzer olağanüstü şeyler gösterdikleri de rivâyet edilir (Aydemir, 1991: III/468-9).

Elçilerin şehir halkına hak ve hakikatleri söylemeleri üzerine bunlara karşı gelen bazıları "Sizin yüzünüzden bize uğursuzluk geldi" (Yâsîn, 36/18) gerekçesini öne sürdüler. Elçiler de "Uğursuzluk kendinizdedir. Size öğüt verildi ve bu yüzden uğursuzluğa uğradınız, öyle mi? Gerçekte siz haddi aşmış bir topluluksunuz" (Yâsîn, 36/19) diyerek karşılık verdiler. Uğursuzluk diye bir şey olmadığını, kişinin başına gelen olumsuzlukların kendisinin özgür iradesiyle işlediği fiillerden kaynaklanabileceğini elçiler halka anlattılar. Şehrin laf anlamaz azgın kişileri, halkın tevhid dinine geçeceği endişesiyle elçileri taşlamayla veya ateş dolu kuyulara atarak öldürmeye karar verdiler. Buna engel olmak için şehrin bir ucundan bir kişi koşarak geldi. Hak ve hikmetten başka bir şey söylemeyen bu elçilerin öldürülmesinin doğru olmayacağını halkına anlattı ama onu dinlemediler (Râzî, 1981: XXVI/54-5; İbn Adîm, 1989, 97; Ateş, 1981: 373).

Bir diğer rivâyette de şehirde Allah'ın elçilerini öldüreceklerini, onlara çeşitli zulümler yapılacağını duyduğundan şefkat ve merhametinden dolayı Habîb en-Neccâr hızlıca gelir, imânını gizleme ihtiyacı duymadan halkına hikmet ve hakikatleri canı pahasına da olsa anlatır (Mâtürîdî, 2005b: XII/70-1). "Koşarak gelen" (Kasas, 28/20; Yâsîn, 36/20); ifadesi sözü dinlenen şehrin ileri gelen kişileri olabileceği yorumları da yapılır. Dolayısıyla Habîb en-Neccâr şehrin sözü dinlenenlerden birisidir. Koşmanın kişinin yapacağı nasihatler hususunda vakit geçirilmeden bütün gayretlerini sarf etmeleri için insanlara yol gösterme çabası olduğunu belirten Râzî (ö.606/1210), "O şehrin en uzak köşesinden" ifadesinin elçilerin tebliğlerinin, şehrin ta en uç köşesinde bulunan kimselere kadar ulaştığını anlatır ve bahsedilen yer Antakya, o zaman çok büyük bir şehirdi, demektedir (Râzî, 1981: XXVI/54-5).

Bazı rivâyetlere göre Habîb en-Neccâr aslında şehirde varlıklı zanaatkâr biri olup lepra/miskin rahatsızlığını tedavi süreci için şehirden uzak bir yerde veya ibadetle meşguldür. Mü'min olduğunu açıklayıp halkını da imâna çağırınca linç edilerek veya başı kesilerek öldürülür, başını eline alıp yürüdüğü de rivayet

edilir. Son nefesinde “Allah’ım! Halkıma hidayet ver!” diye dua eder. Böylece o, insanlara beddua etmeme, onların hidayeti yani hak ve hakikatleri bulmaları için dua etme elçilerin özelliği olduğu gibi mü’minlerde de olması gereken erdemli davranışlarından olduğunu ilkesini de göstermiş olur (Mâtürîdî, 2005b: II/410, XIII/379; Râzî, 1981: XXIII/35, XXVI/55).

Kur’ân’da onun öldürülme şekli açık ifadelerle geçmez. Bazı müfessirler Habîb en-Neccâr’a sopa vurularak meydan dayağı atıldığı, ateş çukurunun içine diri olarak atılmak şeklinde veya üzerine toprak dökülerek, testere ile vücudunu, bacaklarını ve diğer azalarını ayırdığı, şehrin sokaklarına serpildiği, Kur’ân’da geçen “Ress” (Furkân, 25/38; Kâf, 50/12) adlı kuyuya atılarak öldürüldüğü gibi işkence türleriyle ilgili yorumlar da yapılır (Râzî, 1981: XXI/157, XXIV/82; İbn Aşûr, 1984: XXII/370-1). Kur’ân’da ona atfedilerek geçen “Rabbimin beni başısladığını ve güzel biçimde ağırılanlardan eylediğini keşke kavmim bilseydi” (Yâsîn, 36/26-27) ifadesiyle onun Cenneti hak edecek erdemli bir davranışta bulunduğu, hikmetleri halkına anlattığı, canına kastedenlerin hidayeti için dua yapacak yüce karakter ve ahlâkta olduğu söylenir. O, tek ve bir Allah’a inanan kişinin toplumda zulme ve haksızlıklara bigâne kalınamayacağını, mü’min kişinin Allah’ın kullarını aldatan ve onlara ihanet eden biri olmadığını göstermiştir (Mâtürîdî, 2005b: XII/74).

Hz. Peygamber’in Habîb en-Neccâr’ı sahabelere Sakîf kabilesiyle ilgili bir olay vesilesiyle anlattığı rivâyet edilir. Sakîf kabilesinin reisi Urve b. Mes’ud (ö. 9/630), Mekke Fethi’nden sonra Hicretin 9. senesinde Medine’ye gelerek Müslüman olur. Kabilesini İslâm’a dâvet etmek üzere Hz. Peygamber’den izin ister, izin verilince de Tâif’te kabilesini İslâm’a dâvet etmeye gider. Onlara İslâm’ın hakikatlerini anlatır ama kavmi onu dinlemez ve şehit ederler. Bunu duyan Hz. Peygamber “Urve de Yâsin ehli -yani Habîb en-Neccâr- gibi kabilesini Müslüman olmaya dâvet etti ve sonunda şehit oldu” demiştir (İbn Hişâm, 1963: IV/126, 182; İbn Sa’d, 1957: I/312-3). Eğer bu rivâyet sahihse Habîb en-Neccâr olayını bir olay vesilesiyle Hz. Peygamber’in sahabelere anlattığı söylenebilir. Muhtemelen Habîb en-Neccâr’ın ölümünden sonra şehir büyük bir deprem veya korkunç bir sesle yıkılmıştır (Yâsîn, 36/29; Malalas, 1986: 131; Bahadır, 2013: 207).

Günümüzde onun mezarının Antakya’da nerede olduğu kesin bilinmemektedir. Habîb en-Neccâr adıyla bilinen bir dağın eteklerinde, aslı bir Roma tapınağı iken Bizans döneminde kiliseye, İslâmî dönemde camiye çevrilen ve aynı adı taşıyan binanın altındaki üç mezardan birinin Habîb en-Neccâr’a âit olduğu da ileri sürülmektedir (Ateş, 1981: 373-4).

#### 4. HABÎB EL-NECCÂR’IN DİLE GETİRDİĞİ HİKMET VE HAKİKATLER

Kur’ân’da Yâsîn Sûresi’nin 20-27. âyetlerinde geçen halka söylenilmesi gerekenleri hem muhteva hem de üslûb açısından mükemmel bir şekilde işaret edilen hikmet ve hakikatler şu şekilde sıralanabilir.

- a- Vahiy bilgisi ile hikmet ve hükümleri açıklayan elçilere uyulması.
- b- Hikmet ve hakikatlerin dünyevî karşılık, menfaat beklenmeden anlatılması.
- c- İnsanın tevhid ve takvâ bilinci temelinde kulluk yapması.
- d- Allah’tan başka ilahların dünyada ve âhirette şefaaf ve yardımı olmaması.
- e- Diğerkâmlık, hoşgörü ve affetme, diğer varlıklara değer verme psiko sosyal ahlâkî bir erdemdir.

##### 4.1. Vahiy Bilgisi İle Hikmet ve Hükümleri Açıklayan Elçilere Uyulması

“Ey kavmim! Dosdoğru yoldaki bu elçilere uyun!” (Yâsîn, 36/20) ifadesiyle Habîb en-Neccâr, kavmine elçilerin Allah tarafından gönderildiğine inanmalarını böylece onların vahiyle öğrettiği hüküm ve ilkeleri içselleştirmelerini arzulamaktadır. Kavmi “Siz Allah’ın elçisi değil sadece bizim gibi birer insansınız. Rahmân Allah size hiçbir şey indirmemiş, sizin söyledikleriniz yalandan ibarettir” (Yâsîn 36/15) demişlerdi. Tarih boyu Peygamber’e ve vahiy bilgisine gerek olmadığı, her şeyde aklı yeterli gören deist türü akımlar, nübüvveti ve peygamber göndermeyi hikmetsiz, vahyin de bilgi türü olmadığını iddia etmişlerdi (Taftazânî, 2013: 235; Oral, 2019a: 200 vd). Kur’ân’da nübüvveti reddedenlere “Size bir uyarıcı peygamber gelmemiş miydi?” sorusuna verdikleri psikolojik savunma türü cevapta insan türü elçileri kabul etmeme, onları

dinlememe, nübüvveti, vahiy bilgisini yalanlayıp inkâr etme ve akıllarını düzgün bir şekilde kullanmama (el-Mülk 9-10) gibi ortak nitelikleri sayılabilir.

“Dosdoğru yoldaki elçilere uyulması” tavsiyesi, doğruya, iyiye ve güzele akıl-vahiy birlikteliği ile ulaşılabildiğini anlatır. Allah’ın dilediği emir, hüküm ve bilgileri peygamberine bildirmesi olan vahyin (Şûrâ 42/51) temelinde elçilerin yolu sırat-ı müstakîm; salihlerin, kendilerine nimet ve lütuf verilenlerin Allah’a kulluk yoludur (Al-i imrân 3/51). Peygamberlerin üzerinde olduğu dosdoğru olan yol, her türlü psikolojik yönelme, sapkınlık, iyiden ve güzelden uzaklaşma, kişiyi mutlu eden eylemlerden uzak kalma ve irade bozukluklarına duçar olma gibi hususlardan korunma yoludur (Altıntaş, 2019: 582). Elçilere uymak yani itaat Allah’a itaat, onlara imân Allah’a imân olmasından dolayıdır (Enfâl, 8/1; Nûr, 24/51). İnsanları, ‘bir’ ve ‘tek’ Allah’a kulluğa davet, tevhid ilkesini anlatmak peygamberlerin en temel görevi ve her türlü mazeret ve itirazları ortadan kaldırma hikmetine de yönelik olmalıdır. Çünkü Allah’ın insanlara gönderdiği elçiler, fertlerin, sosyal hayatta imân, salih amel ve erdemli ahlâkî davranışlar ile psiko-sosyal hikmetli güzelliklere uyum sağlayan medenî kişilikli olmasına da yardım ederler (Mâtürîdî, 2005b: XIII/283; Gazâlî, 1974: I/291, IV/110, 2004: 11-2; 2015:138-9).

Dolayısıyla Allah’ın beşere birçok hikmet için gönderdiği elçilerin yoluna uymak, imân ve ibâdetin, huzur ve mutluluğun, sevgi ve saygının, âile düzeni ve sosyal hayatın temeli gibi anlaşılmalıdır. İnsanın yapısında bilgisizlik ve hoyratlık olduğundan bu durum onu bütün davranışların sonuçlarını bilen bir peygambere muhtaç kılar. Nefiste olan kibir, gurur, bencillik gibi güdü ve eğilimler ile cinsellik, mal-servet tutkusu, güç, iktidar, itibar, yönetme gibi arzular, toplumsal dışlanma, horlanma gibi endişe ve korkular sağlıklı bir sosyal hayatın önünde en büyük engeli oluştururlar (Fârâbî, 1995: 73; İbn Haldûn, 1988: I/70, 80).

Aklın dalâlete düşmekten koruyan hidayete yönelten, ince ve esrarengiz meseleleri hikmetleri anlamasına yardım eden bir kılavuza yani vahye muhtaç olduğu, bu sebeple Peygamberler, nefsin suflî arzularına uymuş, hak yoldan çıkmış fert ve toplumları fitrat ve hidayet yoluna iletmek için gönderilmiş hidâyet rehberleri kabul edilir. Her yönüyle örnek olan nebilerde cömertlik, yiğitlik, yüksek ahlâk, yaratıklara merhamet gibi ahlâkî erdemler ön plandadır. Nefsânî arzularla mücadele yöntemlerini insanlara öğreten elçilerin, belâlarda sebat, sabır ve nefsi gemlemenin zirvesinde olduklarını söylenir. İnsanların onlara uyması, güzel hasletlerini örnek alması aklın gereği ilahî lütuf ve nimet olarak görülür (Mâtürîdî, 2005a: 155, 284-5; 2005b: II/257-9; Neseî, 2004: I/367, II/41, 49). Dolayısıyla peygamberler insanlar için nesnel değil, yönetsel örneklik oluştururlar (Râzî, 1981: VI/20; Yar, 2009: 142).

Sonuç olarak akıl her şeye yeterli, nübüvnete ve vahye gerek yok görüşünü savunan, peygamberleri reddeden deist türü görüşlerin aksine bütün insanlığa rehber, uyulması için gönderilen Allah elçileri, fert ve toplumsal hayat için yaşamsal hikmet ve hakikatleri aklın işlevselliğinde vahiy bilgisi ile insanlara sunarlar. Doğruya, hakikate, iyiye ve güzele ancak akıl-vahiy birlikteliği ile ulaşılabileceğini gösterirler. Dosdoğru yoldaki elçilere uyulması, onların vahiy bilgisi ile getirdikleri hikmet ve hükümlerin gönülden kabul edilmesi anlamına da gelir. İnsanların kendi özgür irâdeleriyle seçtikleri nimet, lütuf ve kulluk yolu sırat-ı müstakîm’e, bu yolda azm ve sabırla yürümeye dünyevî karşılık ve menfaat beklenmeden hikmetleri açıklayan ve ilkeleri anlatan peygamberlere uymak sayesinde olabileceği söylenebilir.

#### 4.2. Dünyevî Karşılık, Menfaat Beklenmeden Hikmet ve Hakikatlerin Anlatılması

Habîb en-Neccâr’ın kavmine “Sizden hiçbir ücret istemeyen, hiçbir menfaat beklemeyen bu insanlara uyun!” (Yâsîn, 36/21) demesiyle Allah’ın gönderdiği elçilerin şan, şeref ve dünyevî ücret gibi menfaat beklenmeden tebliğlerini insanlık yararına yaptıklarını anlatır. Bu psiko-sosyal ilke peygamberlerin dilinden gönderildikleri topluluklara söylenir, bütün elçilerin ortak özelliği olduğu tekrar edilir (En’am, 6/90; Yunus, 10/72; Hud, 11/29, 51; Mü’minûn, 23/72; Şuara, 26/109). Sosyal varlık olmanın bir gereği insan türü peygamberlerin her birinin alinteri ile geçindikleri meslekleri olmuş, insanlardan dünyalık bir ücret, karşılık beklememişlerdi. Sözelimi Hz. Âdem çifçi, Hz. Nûh gemici ve marangoz, Hz. İdris terzi, Hz. Davud demirci, Hz. Zekerîyya marangoz vb (Sebe, 34/10-11; Buhârî, 1981: Büyü 15; Müslim, 1981: Fedâil 169).

Din ve dünya işlerinin omurgasını rızık oluşturduğundan nebiler dünya geçimlerini bu yoldan tedârikle hem insanlara güzel ve faydalı meslekleri öğretmişler, hem de insanlara boyun bükmeden kendi alın teri helâl kazançlarıyla yaşamışlardır. Bu tür kamusal dînî görevi yapanların sadece Allah'ın rızası ve O'ndan lütûf ve rahmetinden mükâfat ve ecir bekleme tavrı, inançları ve hikmetleri insanlara açıklayan ve anlatanlarda olması gereken bir metod ve psiko sosyal ilke olduğunu söyleyen bazı âlimlere göre ücret ve mal karşılığında onuru ezilenler hikmet ve hakikatlere uymakta mazur görülebilir. Eğer nebiler halktan dînî tebliğ karşısında bir ücret veya dünyevî karşılık isteselerdi onu reddetmek ve kabul etmemekte bir mazeretleri olabilirdi (Mâtürîdî, 2005b: V/137, VII/162, XII/71; XVI/36; Râzî, 1981: XXVI/55, XXVII/166 vd).

Buna Kral peygamber Hz. Süleyman'ın şu tavrı örnek verilir. Seb'e ülkesinden yüksek miktarda mal, para ve hediyeler gelince O "Allah'ın bana verdiği size verdiğiinden daha değerlidir. Bu hediyeyle ancak sizler sevinirsiniz" (en-Neml 27/36) diyerek güneşi ilah kabul eden Melike (Belkıs)'ye Allah inancını anlatmada dünyalık karşılık kabul etmedi. Adaletiyle meşhur olmuş diğer bir hükümdar Zülkarneyn'de de aynı şey görülebilir. O, mazlum insanların Ye'cüc ve Me'cüc adlı kalabalık grupların zulüm ve kötülüklerine engel olacak ücret karşılığı bize sed yap isteklerine, "Rabbimin bana lütfettiği geniş imkân, güç ve iktidarın yanında sizin vereceğiniz ücreti kabul edemem. Siz bana beden gücüyle yardım edin, ben de onlarla sizin aranızda istediğiniz gibi sağlam bir sed yapayım" (el-Kehf 18/95) diyerek halktan ücret talep etmez. Halk onun bu tavrından sonra sözlerini dinlerler. Zülkarneyn'de onlara şirkin psiko sosyal zararlarını, tevhidi, imânı, toplum yararına güzel işler yapmayı ve âhîret hayatı gibi konuları anlatmıştı (Mâtürîdî, 2005b: VII/323, IX/103; Zemahşerî, 2018: IV/126-8). Hülâsa "Ücret istemeyen ve menfaat beklemeyen elçilere uyulması", vahiy bilgisinin aklın işlevselliği ile inançların gönülden kabulünde önemli bir psiko-sosyal hikmet ve ilkeyi anlattığı söylenebilir. Karşılık ve menfaat beklenmeden insanlara değer verip onlara ilgi gösterme, af, müsamaha, yumuşaklık, şefkat ve merhameti; kin, öfke, zorbalık ve düşmanlığa tercih, anlatılan, açıklanan, öğretilen hakikat ve hikmetlerin gönüllere girmesini kolaylaştırıp içten ve samimice kabulünü de sağlayabilmektedir.

### 4.3. Tevhid ve Takvâ Temelinde Kulluk

Habîb en-Neccâr "Hem ben beni yaratan Allah'a ne diye kulluk etmeyeyim ki? Bilin ki sonunda hepimiz hesap vermek üzere O'nun huzuruna çıkarılacaksınız. Ey kavmim! Ben O'nu bırakıp da başka ilahlar mı edineyim?" (Yâsîn, 36/22-23) sözüyle insana tevhid ve takvâ temelinde kulluğu, düşünme ve akletmeyi insanın yaratılışı, eylemlerini, hikmetini ve ölümden sonrasını ve ontolojik sorgulama yapmasını istemektedir. İnsanı yaratan Allah'tan başka şeyleri ilah kabul etmede aklını kullanma, bireyin akli ve özgür irâdesiyle yaptığı fiillerden O'nun huzurunda hesaba çekileceğini dikkatlere sunulmasıdır. Buna tevhid ve takvâ temelinde kulluk şuuru, bilinci denilebilir. Dînî ve ilmî zihniyeti belirleyen en canlı ilke kabul edilen kulluğun temeli tevhide göre Allah tektir, eşi ve benzeri yoktur, mutlak yaratıcı, güç, irâde ve bilgi sahibidir. Böylece tevhid, önce zihinde belli bir yapılanma, ardından da yaşam biçimlerini şekillendiren inanç durumundadır (Düzgün, 2005: 20; Oral, 2019b: 5879 vd). Takvâ ise korku anlamını da içermekle birlikte korkunç bir şeyden korkmayı değil seven birinin sevdiğinin gönlünü incitmekten çekinmesini, hem yaratanına hem de yaratılmışlara karşı saygı ve sorumluluk bilinç ve hassasiyetidir (Topaloğlu-Çelebî, 2010: 245). Habîb en-Neccâr insanın dönüşü ve varışının sonunda Allah'a olacağı âhîret inancını idrâklere sunmakta insanın bütün yaptıklarının hesabının mutlaka vereceği şuuru ile takvâ üzere kulluğu öğütlemektedir. Kulluk, kişinin eylemlerini bilinçli, sorumluluk, şuur ve hassasiyet halinde olmasıdır (Izutsu, 1975: 221-2; Alper, 2013: 122).

"Ey insanlar! Allah katında en ekrem yani değerliniz, faziletliniz takvâlı olanlarınızdır" (el-Hucurat 49/13) ilkesi takvâ'nın eylem sonucu kazanıldığını, ilahî buyruklara hem kalp hem de davranış olarak itaat ve masiyetten kaçınma sonucudur. Üstünlüğün renk, ırk, soy ve sople değil, takvâ olduğu hakikati, kişinin özgür irâde temelinde yaptığı psiko sosyal işlevlerin önem arz etmesidir. Bununla Allah'ın değer verdiği fazilete ulaşabilmenin takvâ ile en güzel psiko sosyal işlevler ve ahlâkî davranış ile mümkündür (Krech ve

Crutchfield, 1980: 73 vd). Eylemlerin hesabının verilebilirliği, Rabbin her şeyi ince ayrıntısıyla bilmesi, dünyada ve âhirette karşılık vermesi, O’ndan hiçbir şeyin gizli kalmadığı, kulun devamlı her halükarda, her zaman ve her durumda davranışlarını ve durumlarını kontrol etmesi olan takvâ ölçüsünde sorumlulukla yaşama bilincini oluşturur. Tevhid ve kulluk, Allah’tan başka yaratıcı olmadığı, mutlak ve yegâne yaratıcının Allah olduğu ve O’nun her yönden “mutlak Bir” ve “yegâne Tek” olduğunun kalp, söz ve eylem olarak ifadesidir (Oral, 2018: 292).

“Beni yaratan Allah’a niçin kulluk etmeyeyim ki? Bilin ki sonunda hepiniz hesap vermek üzere O’nun huzuruna çıkarılacaksınız. Ey kavmim! Ben O’nu bırakıp da başka ilahlar/tanrılar mı edineyim?” (Yâsîn, 36/22-23) ifadesi, insanın yaratılış hikmetine uygun davranışlar yapmasını tavsiye etmenin yanında âhirete, mahşere, mizân ve hesap verilebilirliğe vurgu vardır. Diğer bir anlatımla bu “Sizin kendisinden kaçtığınız ölüm, şüphesiz size ulaşacaktır. Sonra gaybı da müşahede edilebileni de bilen Allah’a döndürüleceksiniz; O da size yaptıklarınızı haber verecektir” (Cuma, 62/8) hakikatini söylemektir. Buna kişinin başkasının kontrolüyle değil kendi oto-kontrol mekanizmasını işlevsel hale getirmesinin tavsiyesi denilebilir. Takvâ ve tevhid üzere imân eden birey yalnız olmadığını bilir, ona şah damarından daha yakın (Kaf, 16/16) ve zor durumda kaldığında her şeye yardım eden yüce bir varlığın olduğunu hisseder. Bu his öylesine güçlüdür ki kalbin darlığa düşmesine engel olur. O kişi de depresyon belirtileri, karamsarlık, dalgınlık, unutkanlık, konsantrasyon güçlüğü, gerginlik, bunaltı ve endişe hali olmaz (Tarhan, 2004: 102 vd). Psikolojinin bireyin kendi kendisini incelemesi olan iç gözlem (introspeksiyon) ve içe bakış metoduyla kendi iç kontrolünü yapabilen bireylerden oluşan toplumlar, barış ve huzur çerçevesinde insanlığa hizmet edebilirler (Maslow, 2001: 204-5). Dolayısıyla Habîb en-Neccâr kavmine mutlak adâletin gerçekleşeceği âhret merhalelerinden mahşeri, mizânı, bütün insanların hesap vermek üzere Allah’ın huzuruna çıkarılacağı hakikatini akıllara sunmak suretiyle eylemlerinde hesap verilebilirlik şuuru ile dünya ve âhret dengesi, tevhid ve takvâ temelli kulluk yapmalarını öğütlemektedir. İnsan hayatında imân ve tevhid eksenli olan takvâ, üzerine alınan görev ve sorumluluğun adâletli güzel bir şekilde yerine getirilmesine yardım edici psiko-sosyal bir faktör olmasındandır. Allah dünyada ve âhirette tevhid ehli muttakî mü’minlerin gerçek mânada şefaata edeni, dostu ve yardımcıdır.

#### 4.4. Allah’tan Başka İlahların Şefaata ve Yardımı

Habîb en-Neccâr, “Rahmân bana bir zarar vermeyi dilerse, o sözde tanrıların şefaata bana hiçbir fayda vermez, onlar beni asla kurtaramazlar. Şayet ben Allah’tan başka ilahlar edinirsem, açık bir dalâlete düşer büyük hüsrana uğrarım” (Yâsîn, 36/23-24) sözü ile tevhid ilkesi çerçevesinde inanılması ve sığınılması gereken Allah tasavvurunu halkına anlatır. Bir yönüyle bu ifade, şefaatin Rahmân (varlıklara merhamet ve acımasıyla muamele eden) Allah’ın izniyle olabileceği, O’ndan başka dünyada ve âhirette yardımcı, kurtarıcı, şefaata başka bir ilahın ve gücün olmadığı ilah tasavvurunun anlatımıdır. “İzni olmadan O’nun katında kim şefaata edebilir?”; “Ne alışverişin ne dostluğun ne de şefaatin olmadığı gün gelmeden önce size verdiğimiz rızktan (Allah yolunda) harcayın” gibi (Bakara 2/123, 255) ifadelerinin de açıklamasıdır. “Allah’ı bırakıp da kendilerine hiçbir zarar ve hiçbir fayda vermeyen şeylere tapılması” (Yûnus, 10/10) dünyada ve âhirette Allah’tan başka hiçbir şeyin O’nun izni ve irâdesi olmadan faydası ve şefaatinin olamayacağı anlatır. Allah’ın mutlak ilmiyle bilip kudretiyle insan için her şeyi yarattığına, Allah’tan başka yaratıcı olmadığını bilmek ve inanmak, İslâm’ın tevhid ilkesinin de bir gereğidir. Habîb en-Neccâr, “Eğer Rahmân bana bir zarar vermek isterse..” (Yâsîn, 36/23-24) sözüyle Allah’ın her varlığa acıma ve merhameti ifade eden Allah’ın kendine has olan Rahmân ismini öne çıkartarak acıyan, kullarına yardım ve merhamet eden Allah’ın dışındakiler, O dilemediği müddetçe, hiçbir şeyi savuşturamazlar, acısalarda hiçbir yardım da yapamazlar, hakikatini akıllara sunmaktadır (Abdulcebbar, 1962: XI/91-3; Râzî, 1981: XXVI/58). Bu hakikat, insanlığın ulaşamadığı her türlü yardımın gerçek mânada Allah’tan istenebileceği hikmetine yöneliktir. Tevhid ilkesi açısından sebepleri yerine getirdikten sonra her türlü yardımın Allah’tan istenmesidir. O’dan başka bir şeyden, ilah statüsünde iyi bir şeye medet veya zararı defetmesini isteme “Eğer Allah, sana bir zarar dokundurursa; hiç kimse onu gideremez, eğer sana bir hayır ihsân ederse zaten O, herşeye Kadîrdir”



(En'am, 6/17) ifadesine göre Hz. Âdem'den Hz. Muhammed'e kadar değişmeyen tevhid inancına ters bir tutum kabul edilebilir.

Habîb en-Neccâr'ın "*Şayet ben Allah'tan başka ilahlar/tanrılar edinirsem, büyük hüsrana uğrarım.*" (Yâsîn, 36/23-24) sözü tevhidin zıddı şirk'in sahibini hüsrana uğratmasını anlatır. Dalâlet ve hüsranda olmak; hakikat ve dosdoğru yoldan (sırat-ı müstakîm) sapma, gerçeğe aykırı bâtil inanç ve görüşleri benimseme, Yaraticının emir ve yasaklarını dinlememe, sermayeyi kaybedip zarar demek olan hüsrân; insanın aklını kullanmayıp dünya ve âhîret saadetinden mahrûmiyet yani şirk'tir (İsfehânî, 1991: 'hsr' mad; İbn Manzûr, trs: 'hsr' mad). Büyük zulüm diye nitelenen, imân ve tevhidin zıddı şirk; Zâtında, sıfatlarında, fiillerinde veya kullukta Allah'a ortak tanıma, O'nun benzeri ve denginin bulunduğu kalben inanmadır (Mukâtil, 2004: 118-9). Şirk halindeki bireyin özelliği; atalarını taklit, akli iyi yönde kullanmama, kesin olmayan zannî bilgilerle hareket etme, yalan söyleme, alay etme, bozgunculuk çıkarma, kendilerine yapılan uyarı ve tebliğ karşı büyüklük taslama vb. gibi bazı psikolojik ve sosyolojik hususlar sayılabilir (İbn Haldûn, 1988: I/71, 80).

Kur'ân'da şirkin bireye verdiği zarar ve hüsrân; 'neredeyse gökler çatlayacak, yer ortasından yarılacak, dağlar yıkılıp çökecek' gibi benzetmeler (Meryem 19/90) ve şirk koşan kişiyi 'gökten düşüp parçalanan, kuşların kapıştığı yahut rüzgarın ücra bir yere sürüklediği nesnelere farksız' (Hac 22/31) gibi nitelendirmelerle şirkin büyük bir psikolojik sıkıntı, ağır bir günah ve cürüm olduğunu akıl, his ve duyguları iknaya yönelik olmalıdır. Yine şirkin kalp ve bütün organlarını etkileyip felç etmesi, işlevsiz hale getirmesi, gaflet, duyarsız karakterin anlatımıdır (Frager, 2014: 49). Allah ilahi kader sünnettullah/değişmeyen kurallar gereği dalâleti tercihi dalâlete ve hüsrana sevkederken hidâyetini isteyen de sırat-ı müstakîm dosdoğru yola ulaştırmaktadır. Allah bütün insanlara iyi ile kötüyü, doğru ile yanlış birbirinden ayıracak temyiz gücü verir, özendirici ve uyarıcı elçiler vasıtasıyla insanların yolunu gösteren kitaplarla helâli haramı, faydalıyı zararlıyı, yanlış doğruyu, hayrı ve şerri açıklar. Allah dalâleti tercih eden dalâlete sevk eder, hidâyetini isteyen de hidâyete ulaştırır. Bu bakımdan "Rahman bana bir zarar vermeyi dilerse, o sözde tanrıların şefaati bana hiçbir fayda vermez, onlar beni asla kurtaramazlar. Şayet ben Allah'tan başka tanrılar edinirsem, apaçık dalâlete düşer büyük hüsrana uğrarım" (Yâsîn, 36/23-24) sözü ile o, tevhid ve takvâ temelinde ilah tasavvuru ile kişilik sahibi olunmasını dolayısıyla zamanın her ânını hüsrana değil hayra döndürebilecek karakterli insanlar olmayı halkına tavsiye etmektedir. O'ndan başkasından ilah gibi tazim göstererek yardım istenmesi, kalbinde, dilinde ve eylemlerinde O'na eşdeğer varlık kabul edilmesi büyük bir zulüm demek olan şirke düşülmesidir. Bu halinden pişmanlık ve tövbe etmeden Allah'ın huzuruna gidildiği takdirde affedilmeyecek derecede büyük bir zulüm ve dünyasını ve âhîretini hüsranda bırakabilecek büyük bir suç görülür. Allah'a imân eden kul, her şeyinde sebepleri yerine getirmek suretiyle Allah'a güvenir, O'na dayanır, duâ da eder. O'nun izni olmadan kimsenin şefaati yani âhîrette bağışlanmaya yardım etmek için aracı olamayacağı gerçeğini de bilir. Böylece Habîb en-Neccâr, Allah'tan başka dünyada ve âhîrette maddî manevî olaylar ve ihtiyaçlar karşısında gerçek anlamda yardımcı, kurtarıcı, şefaati başka bir ilahın ve gücün olmadığı gerçeğini ifade etmektedir.

#### 4.5. Diğerkâmlık, Hoşgörü ve Affetme ile Varlıklara Değer Verme

"Ben Rabbinize imân etmiş bulunuyorum; beni dinleyin!" diyerek halkın elçilere yaptığı haksızlığı ve zulmü önlemeye çalışılan dinlemediler, onu öldürmeye karar verdiler. O zaman, "Gir cennete!" denilerek kendisine müjde verildi. O da, "Rabbimin beni bağışladığı ve bana büyük ikramda bulunduğu gerçeğini keşke halkım da bilseydi!" diye sızlanmaktaydı (Yâsîn, 36/26-27). Bununla onun her mü'min kişinin yapması gereken asaleti, erdemi ve duruş karakterini gösterdiği dile getirilir. O, 'Rabbime imân etmem ve elçilerini tasdik etmem hak, hikmet ve doğruları halka söylemem sayesinde bana nelerin verildiğini keşke kavmim bilseydi de onlar da benim yaptığım gibi psikolojik ve sosyolojik tavır sayesinde bana verilenlerin benzeri onlara da verilse' diyerek diğerkâmlık örneğini göstermişti. Onun Cenneti hak edecek erdemli bir davranışta bulunduğu, hikmetleri halkına anlattığı, canına kastedenlerin hidayeti için dua yapacak yüce karakter ve ahlâkta olduğu söylenir. Böylece o, mü'minin Allah'ın kullarını aldatan ve onlara ihanet eden biri olmadığını, kendine yapılanları affetme, hoşgörü ile halkın hidayetini isteme, imâna gelmeleri ve

güzelliklere kavuşmasını dileme tavrı, takva sahibi mü'minin özelliği olduğunu gösterir (Mâtürîdî, 2005b: XII/70-4; Zemâhşerî, 1998: V/173). Affetme irâdesi fert ve toplumsal barışı sağlayan psiko-sosyal bir erdem olduğu söylenebilir (Al-i İmrân, 3/134; Şûra, 42/25). Sosyal hayatta zulme ve haksızlıklara bigâne kalınmayacağını, tevhid dinini kabul eden mü'min kişinin kulları aldatan ve ihanet eden biri olmamasını öğütlemişti (Mâtürîdî, 2005b: XII/74).

Ahlâkî ve estetik duyarlılığı gelişmiş, hoşgörü, affetme, saygı, iyilik ve güzellik gibi üst insanî değerleri sevenlerin niteliğini gösteren Habîb en-Neccâr, Allah'ın yarattığı her varlığın O'nun hatırına değerli olduğunu da anlatır. Hoca Ahmet Yesevî (ö. 562/1166) bu hakikatı "*Arş istesen, mü'min kulun gönlü içinde/Aşk dilesen, mü'min kulun gönlü içinde*" (Yesevî, 1991: 216), Yunus Emre (ö. 720/1320) de "*Yaratılanı hoşgör Yaratana'dan ötürü*" (Tatçı, 1997: 72 vd) şeklinde dile getirilir. Bütün kültürlerde ve toplumalarda bir başkasını düşünmek olan diğerkâmlık, îsâr ahlâkî erdemi övülür. Fert ve toplumların mutlu ve huzurlu yaşamalarını engelleyen problemlerinin çözümünde 'başkalarını düşünme, hoşgörü ve affetme ile varlıklara değer verme' niteliklerinin özümsemesi gereken psiko sosyal yaşamsal bir ilke olduğu da söylenebilir.

## 5. SONUÇ

Kur'ân'ın kalbi diye nitelendirilen Yâsîn Sûresi'nin 13-29. âyetlerinde ibret alınması için anlatılan şehir muhtemelen 'Antakya', övgüyle zikredilen mechul prototip kişinin de 'Habîb en-Neccâr' olduğu söylenir. O, akıl ve bilgi ışığındaki hikmet ve hakikatlerin canı pahasına da olsa birey ve toplumlara zaman geçirilmeden anlatılması, öğretilmesi, fert ve toplumsal hayatta hakikat ve hikmetlerin yaşatılmasını, sosyal hayatta görülen haksızlık, kötülük ve zulümlerin hiç vakit geçirilmeden önlenmesinin gerektiğini gösteren prototiptir. O'nun halkına tavsiye ettiği hikmetler arasında Allah tarafından beşeriyete gönderilen elçiler vasıtasıyla vahiy bilgisini, insanlara yaşamsal dinî ve ilmî hikmet ve hakikatleri anlatan, öğreten -akıl yeterli nübüvete gerek yok görüşünü savunan deist türü düşüncelerin aksine- vahyin değeri ve elçilere uyulması vardır. Hikmet ve hakikatleri açıklarken ve anlatırken insanlara el açmayan, hiçbir dünyevî karşılık, ücret beklemeyen, şan ve şeref aramayan peygamberler insanları psiko-sosyal eziklik içinde bırakmadıklarından hak ve hikmetlerin gönülden kabulü ile onları dünya ve âhiret saadetine kavuşturmayı hedeflemişlerdir.

Habîb en-Neccâr, peygamberlerin üzerinde olduğu dosdoğru yol, her türlü psikolojik yönelme, sapkınlık, iyiden ve güzelden uzaklaşma, kişiyi mutlu eden eylemlerden uzak kalma ve irade bozukluklarına duçar olma gibi hususlardan korunma yolu sırat-ı müstakîm'e Allah'ın elçilerinin yoluna halkını davet etmektedir. Yine o, dünya hayatının sonunda kişinin ölümüyle âhiret hayatının başlayacağını, insanların hesap vermek üzere Allah'ın huzuruna çıkarılacağını, bütün yaptıklarından hesabının olacağını anlatır. Onun tavsiye ettiği psiko sosyal hikmetler arasında; her şeyi yaratan, bilen ve kullarını rızıklandıran, terbiye eden mutlak ilim, irâde ve kudret sahibi Rahmân Allah'tan başkasından yardım istenmemesi, O'dan başka dünyada ve âhirette şefaât, yardım edecek başka bir ilâhî güç olmadığı bilinciyle Allah'tan başka ilah, tapılacak varlık aranmaması da vardır. Elçilere imân ederek onlara sahip çıkan ve toplumdan tepki, işkence görmesine ve hatta öldürülmesine rağmen halkına kin duymayan ve intikam peşinde koşmayan kişinin bu asıl davranışı, hak yola davette hoşgörü ve yüksek ahlâk metodu ve örneği olarak değerlendirilebilir. Ölürken bile kavminin hidayetini istemesiyle onların hak, hikmet ve hakikatleri görmeleri için çaba sarf etmekte, kendisine lütfedilen cennete halkının da kavuşmasını arzulamaktadır. Ayrıca onun bu karakter ve kişiliğinde; insanlara hikmet ve hakikatleri anlatırken hoşgörü, yumuşak üslûb ve metodla yapması, bu yolda fedakârlıkları bizzat kendisinin göstermesi, zor anlarda bile insanlığın geleceği ve faydasının düşünülmesi, hikmet ve hakikatlerin anlatılması ve yaşatılmasında şahsî menfaat ve ücret beklentisi içinde olunmaması, hak ve hakikat için bildiği yolda ölümü dahi göze alabilecek karakterde olunması gibi yüksek ahlâkî değerler de vardır. Onun halkına tavsiye ettiği psiko-sosyal hikmetlerin yaşamsal ilkelerden olduğu söylenebilir. Habîb en-Neccâr, tek Allah'a inanan sosyal varlık insanın, duyduğu, bildiği, gördüğü zulüm ve haksızlıklara bigâne kalınmayacağını, mü'min kişinin Allah'ın kullarını aldatan ve onlara ihanet eden biri olmadığını göstermiştir.

## KAYNAKÇA

- Abdulcebbar, K. (1962). el-Muğnî fi Ebvabi't-Tevhîd ve'l-Adl, (tahk. İ.Medkûr-T.Hüseyn), Kâhire.
- Alper, H. (2013). İmânın Psikolojik Yapısı, İstanbul: Rağbet Yayınları.
- Altıntaş, H. (2019). "Felsefeci Gözünden Fâtîha Sûresi", Journal of Islamic Research, 30:3, ss.506-514.
- Armaoğlu, F. (1990). 20.Yüzyıl Siyasî Tarihi (1914-1990). Ankara: T.İş Bankası Kültür Yayınları.
- Ateş, S. (1996). "Habîb en-Neccâr", Diyanet İslâm Ansiklopedisi-DİA, (14) İstanbul. ss. 373-374.
- Aydemir, A. (1991). "Ashâbü'l-Karye", Diyanet İslâm Ansiklopedisi-DİA, (3) İstanbul. ss. 468-469.
- Bahadır, G. (2013). "Hristiyanlığın Antakya'da Şekillenmesi ve Habîb-i Neccar", Mustafa Kemal Üniversitesi SBE Dergisi. 10: 23. ss. 207-214.
- Bakır, A. (2010). "Yakut el-Hamevî'nin Antakya Şehri İle İlgili Naklettiği Bilgilerin Değerlendirilmesi", Fırat Üniversitesi Orta Doğu Araştırmaları Dergisi, 8:1. ss.1-18.
- Bigiyev, M.C. (2001). Büyük Mevzularda Ufak Fikirler, İstanbul: Kitabiyat Yayınları.
- Buhârî, E. A. (1981). el-Camiu's-Sahih. İstanbul: Çağrı Yayınları.
- Çalışkan, N. (2015). "Kur'ân-ı Kerîm'e Göre Ashâbü'l-Karye ve Habîb En-Neccâr", Mustafa Kemal Üniversitesi SBE Dergisi, 12: 32. ss.108-122.
- Downey, G. (1961). A History of Antioch in Syria from Seleucus to the Arap Conquest, New Jersey: Princeton Univ. Pres.
- Düzgün, Ş.A. (2005). "Kur'ân'ın Tevhid Felsefesi", Kelâm Araştırmaları, 3:1. ss.20-30.
- Fârâbî, E.N. (1995). Kitâbu Tahsili's-Saâde, Beyrut: Daru Mektebetü'l-Hilal.
- Fragar, R. (2014). Kalp, Nefis ve Ruh, (çev. İ.Kapaklıkaya), İstanbul: Gelenek Yayınları.
- Gazâlî, E.H. (1974). İhyau Ulumi'd-Din. (terc. A.Serdaroğlu). İstanbul: Bedir Yayınları.
- Gazâlî, E.H. (2004). el-İktisâd fi'l-İtikâd, (çev. A.Duran), İstanbul: Hikmet Neşriyat
- Gazâlî, E.H. (2015). el-Kanunu'l-Küllî fi't-Te'vil, (terc. H.Akpur), İstanbul: İlk harf Yayınları.
- Güneş, A. (2005). Kur'ân Kıssaları ve Medeniyetleri İnşası, İstanbul: Gündönümü Yayınları.
- Hamevî, Y. (1990). el-Mu'cemu'l-Büldân, (tahk. F.A.el-Cündî), Beyrut: Daru'l-Kübübî'l-İlmiyye.
- İsfehânî, R. (1991). el-Müfredât-ı Elfâzi'l-Kur'ân, Daru'l-Fikr, Beyrut, 1991.
- Izutsu, T. (1975). Kur'ân'da Allah ve İnsan, (çev. S.Ateş), Ankara: A.Ü.İlahiyat Fak. Yayınları.
- İbn Adim, E.K. (1989). Bugyetu't-Taleb fi Tarihi Haleb, (tahk. S.Zekkar), Beyrut: Dâru'l-Fikr.
- İbn Âşûr, M.T. (1984). Tefsîru't-Tahrîr ve't-Tenvîr, Tunus: Dâru't-Tunusiyye li'n-Neşr.
- İbn Haldûn, E.Z. (1988). Mukaddime, (çev. S.Uludağ), İstanbul: Dergâh Yayınları.
- İbn Hişâm, E.M. (1963). es-Sîretü'n-Nebeviyye. Mısır.
- İbn Manzûr, E.F.C. (trs). Lisânü'l-Arab, y.y., Beyrut, trs.
- İbn Sa'd, E.A. (1957). et-Tabakâtü'l-Kübrâ. (neşr. İ.Abbas), y.y, Beyrut.

- İbnü'l-Esîr E.H.A. (1987). el-Kâmîl fi't-Tarih. (tash. M.Yusuf Dekkâk), y.y, Beyrut.
- Kasaba, R. (2006). Antakya'da Farklı Kimlikler: Tarihsel Bir Bakış, İstanbul: İletişim Yayınları.
- Krech, D.-Richard S.C. (1980). Sosyal Psikoloji Teori ve Problemler, İstanbul: Ötüken Neşriyat.
- Malalas, J. (1986). The Chronicle of John Malalas. (çev. E.Jeffreys, M.Jeffreys, R.Scott). Canberra: Published by Australian National University.
- Maslow, A. (2001). İnsan Olmanın Psikolojisi, (terc. O.Gündüz), İstanbul: Kuraldışı Yayıncılık.
- Mâtürîdî, E.M. (2005a). Kitabu't-Tevhid, Ankara: İSAM Yayınları.
- Mâtürîdî, E.M. (2005b). Te'vîlâtü'l-Kur'ân, İstanbul: Mizan Yayınları.
- Müslim, E.H. (1981). es-Sahih, İstanbul: Çağrı Yayınları.
- Mukatil, S. (2004). Kur'ân Terimleri Sözlüğü, (çev. B.Eryarsoy), İşaret Yayınları, İstanbul.
- Nesefî, E.M. (2004). Tabsıratü'l-Edille fi Usûli'd-Din, Ankara: DİB Yayınları.
- Oral, O. (2018). "Mâtürîdî'ye Göre Âyetü'l-Kürsi'de Allah Tasavvuru ve Tevhid Sorunu", Türk-İslam Dünyası Sosyal Araştırmalar Dergisi, 5:16, ss 291-314.
- Oral, O. (2019a). "Nübüvvet Bağlamında Mâtürîdî'nin Deizm Eleştirisi", Sosyal Bilimler Dergisi, 6: 43, ss. 200-222.
- Oral, O. (2019b). "Mâtürîdî'de İmân Ahlâkı Takvâ'nın Psiko Sosyal İşlevi", International Social Sciences Studies Journal, 5:47, ss.5879-5891.
- Râzî, F. (1981). Mefatihü'l-Gayb, Beyrut: Darü'l-Fikr.
- Sahillioğlu, H. (1991). "Antakya", Diyanet İslâm Ansiklopedisi-DİA, (3). İstanbul. ss. 228-232.
- Sıcak, A.S. (2017). "Kur'ân Yorum Geleneğinde Habîb en-Neccâr: Bir Literatür İncelemesi", Mustafa Kemal Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Dergisi, 14: 40, ss. 445-460.
- Sökmen, T. (1992). Hatay'ın Kurtuluşu İçin Harcanan Çabalar, Ankara.
- Taberî, İ.C. (1991). Tarihu'l-Ümem ve'l-Mülûk. (çev. Z. K.Ugan-A.Temir), İstanbul: MEB Yayınları.
- Taftazânî, S. (2013). Şerhu'l-Akâid, (haz. S.Uludağ), İstanbul: Dergâh Yayınları.
- Tarhan, N. (2004). Mutluluk Psikolojisi, İstanbul: Timaş Yayınları.
- Tatçı, M. (1997). Yûnus Emre Divânı, İstanbul: MEB Yayınları.
- Topaloğlu, B- Çelebî, İ. (2010). Kelâm Terimleri Sözlüğü, İstanbul: İSAM Yayınları.
- Türk, H. (2016). "Antakya'da Dinlerarası Hoşgörü ve Habîbü'n-Neccâr Örneği", Folklor/Edebiyat Dergisi, 22: 87. ss. 181-198.
- Yar, E. (2009). "Müslüman Kelâmında Elçilik", İslâm'da Peygamber İnanç, Diyarbakır Sempozyumu 15-17 Eylül 2006, (ed. İ. Coşkun), İstanbul: Ensar Yayınları, ss.142-152.
- Yesevî, A. (1991). Divân-ı Hikmet Seçmeler, Ankara: Kültür Bakanlığı Yayınları.
- Zemahşerî, E.K. (1988). el-Keşşâf an Hakâiki Gavâmidi't-Tenzil ve Uyâni'l-Ekâvil fi Vucûhi't-Te'vil (tahk. A.A.Abdülmevcud-Ali M.Muavvaz), Riyad: Mektebetü'l-Ubeykan.